

Kamil ORŁOWSKI¹

Pod merytoryczną opieką – ppłk. dr. Norberta ŚWIĘTOCHOWSKIEGO

INSTYTUCJONALIZACJA BEZPIECZEŃSTWA EUROPEJSKIEGO

***Abstrakt:** Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie genezy oraz najważniejszych etapów instytucjonalizacji bezpieczeństwa europejskiego, z uwzględnieniem uwarunkowań i założeń europejskiego systemu bezpieczeństwa i obrony. Autor chciał również przybliżyć zasadnicze instytucje składowe europejskiego mechanizmu bezpieczeństwa.*

***Słowa kluczowe:** bezpieczeństwo europejskie, geneza bezpieczeństwa europejskiego, założenia europejskiego systemu bezpieczeństwa, Rada Europy, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unia Europejska*

WSTĘP

Współczesna społeczność międzynarodowa, mimo dzielących ją nierzadko istotnych różnic i sprzeczności interesów, stanowi wzajemnie zależną całość, u podstaw której leżą zagadnienia dotyczące pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Wszystkie współzależności internacjonalne powodują, że państwa poszukują różnych form integracyjnych. W Europie zaowocowało to złożoną strukturą bezpieczeństwa. Na cały ten system wpływa szereg czynników o mniejszym i większym znaczeniu dla ogółu. Jak przebiegał cały proces instytucjonalizacji bezpieczeństwa europejskiego? Co składa się na uwarunkowania mechanizmu bezpieczeństwa Europy? W jaki sposób funkcjonuje i jak prezentuje się jego struktura? Na te pytania autor postara się odpowiedzieć w dalszej części pracy.

1. GENEZA I EWOLUCJA WSPÓŁPRACY W CELU STWORZENIA EUROPEJSKIEGO SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA

Trudno jest określić punkt w historii, który można uznać za początek kształtowania się bezpieczeństwa europejskiego. Charakterystycznym jednak okresem była Starożytność. W ówczesnym czasie w Grecji i Rzymie niezwykle istotny był aspekt stanu braku zagrożenia. Poziom bezpieczeństwa utożsamiano ze stopniem potęgi armii, im lepsza i silniejsza była armia, tym ludzie czuli się bezpieczniejsi. W Europie nieustannie starano się również zawierać różnego rodzaju porozumienia pomiędzy pań-

¹ Student I roku stacjonarnych studiów I stopnia kierunku Bezpieczeństwo Narodowe.

stwami dotyczące kwestii obronności. Wiele pomysłów powstawało na tle religijnym, gdzie chrześcijańska Europa starała chronić się przed muzułmanami. Jednak większość z nich była jedynie ideą i nie doszła do skutku lub miała wymiar jedynie lokalny.

Przełom nastąpił dopiero w XV wieku, kiedy to król Czech Jerzy z Podiebradów wyszedł z inicjatywą ogólnoeuropejskiego pokoju. Traktat o pokoju ogólnoeuropejskim² zakładał zakaz wszczynania wojen między państwami zrzeszonymi oraz gotowość do podjęcia pomocy, również zbrojnej, dla państwa napadniętego. Wiele państw pozytywnie było nastawionych do planu. Stanowiło to przełom w historii integracji europejskiej w dziedzinie bezpieczeństwa, mimo niepowodzenia idei zawarcia paktu ogólnoeuropejskiego.

W czasach nowożytnych pojawiły się kolejne próby stworzenia bardziej stabilnego ładu w Europie. W 1648 roku zawarto wielostronny układ kończący wojnę trzydziestoletnią – pokój westfalski. Dotyczył on kwestii religijnych, politycznych oraz terytorialnych, co odwoływało się do wzmocnienia pokoju w Europie, gdzie dominowała Francja. Kolejnym filarem bezpieczeństwa europejskiego był pokój zawarty w Utrechcie. Nie oddziaływał on bezpośrednio na stabilność Europy, ale dawał możliwość Anglii stania się gwarantem utrzymania istniejącego w Europie Zachodniej status quo³ poprzez aktywną politykę zagraniczną. Przełomowym wydarzeniem był także kongres wiedeński z 1815 roku. Międzynarodowa konferencja miała na celu rewizję zmian terytorialnych i ustrojowych Europy oraz wypracowania nowego ładu kontynentalnego, który opierał się na trzech podstawowych zasadach⁴. Były nimi: zasada legitymizacji, zasada restauracji i zasada równowagi sił. Ponadto podpisano sojusz, tzw. „Święte Przymierze”, który miał się kierować wymienionymi wcześniej zasadami.

Przed I Wojną Światową nastąpiła polaryzacja stanowisk państw i tworzenie wielkich bloków politycznych. W 1879 roku powstał traktat o charakterze polityczno-militarnym pomiędzy Niemcami, Austrią i Węgrami – trójprzymierze⁵. Drugim sojuszem było trójporozumienie⁶ zawarte pomiędzy Wielką Brytanią, Francją i Rosją w 1907 roku. Narastająca pomiędzy dwoma blokami sojuszniczymi sprzeczność doprowadziła w ostateczności do wojny.

Po wojnie należało ustalić nowy ład międzynarodowy regulujący przede wszystkim kwestie bezpieczeństwa. W 1919 roku przeprowadzono obrady konferencji paryskiej, na której główną rolę odgrywały państwa Wielkiej Trójki, czyli: Stany Zjednoczone, Francja oraz Wielka Brytania. Częścią traktatu wersalskiego było utworzenie, z inicjatywy Woodrowa Wilsona, Ligi Narodów. Jej zadaniem była działalność na rzecz utrzymania międzynarodowego pokoju nie tylko w Europie oraz przenoszenie wszystkich sporów na forum dyplomatycznym. Jednakże skuteczność założeń ładu wersalskiego była jedynie teoretyczna. Zaczęto podejmować inne próby stworzenia ładu w Europie. Francuski polityk Aristide Briand wystąpił z propozycją utworzenia Stowarzyszonych Państw Europy, o charakterze zbliżonym do dzisiejszej Unii Europejskiej.

²http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/skarb,Traktat_o_pokoju_ogolnoeuropejskim_stworzony_z_inicjatywy_krola_czeskiego_Jerzego_z_Podiebradu_w_latach_1461-1464,gid,177314,cid,1922.htm?body=desc, 15.04.2011 r.

³Zob. J. Maciszewski, *Historia powszechna, wiek oświecenia*, Książka i Wiedza, Warszawa 1985, s. 138.

⁴Zob. P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa 2010, s. 99.

⁵Trójprzymierze – traktat niemiecko-austro-węgierski rozszerzony w 1882 roku o Włochy, których miejsce zajęły Turcja i Bułgaria.

⁶Trójporozumienie – porozumienie francusko-rosyjskie, wzmocnione w 1904 roku porozumieniem zawartym między Francją i Wielką Brytanią, a w 1907 roku między Wielką Brytanią i Rosją.

Z założenia miało to przyspieszyć proces integracji państw europejskich, wprowadzenie wspólnego rynku, unii celnej oraz systemu bezpieczeństwa pod nadzorem stałych instytucji koordynujących. Kolejną inicjatywą był ruch Paneuropejski powstały z propozycji austriackiego polityka Ryszarda Coudenhove-Kalergi w 1923 r. Jej głównym celem było upowszechnienie idei zjednoczenia państw europejskich w celu zapewnienia bezpieczeństwa i współpracy pomiędzy krajami. Następnym planem, który nie spełnił swojego zadania był Traktat Przeciwojenny⁷ podpisany w Paryżu w 1928 roku, oparty na zasadzie suwerenności i niezależności jej członków. Pakt Brianda-Kellogga był międzynarodowym traktatem potępiającym wojnę. Zakaz użycia siły został jednak wielokrotnie złamany. Był to główny powód niezdolności tego traktatu do realizacji założonych zadań, co nie wniosło żadnego realnego wkładu w utrwalenie pokoju.

Druga wojna światowa przyniosła głęboką zmianę układu sił zarówno w Europie, jak i na świecie⁸. Dawny system został zdruzgotany, a kontynent został podzielony na dwa ośrodki: zachodni i wschodni. Granicą podziału stała się tzw. „żelazna kurtyna”. Zaczęły pojawiać się idee przyświecające integracji europejskiej, która miała mieć na celu odbudowę zniszczonej Europy oraz zapewnienie jej bezpieczeństwa na przyszłość. Jednym z pierwszych popierających ten ruch był Winston Churchill. Był pomysłodawcą stworzenia Stanów Zjednoczonych Europy, które miały być wzorowane na Stanach Zjednoczonych Ameryki.

Pierwszym po II Wojnie Światowej paktem o bezpieczeństwie w Europie był traktat z Dunkierki podpisany 4 marca 1947 roku przez Francję i Wielką Brytanię. Został nazwany Traktatem o sojuszu i wzajemnej pomocy. Dotyczył on wspólnej obrony obu państw. Traktat doczekał się swojego rozwinięcia w 1948 roku, a dokładniej 17 marca, gdy Francja, Wielka Brytania oraz kraje Beneluksu podpisały Pakt Brukselski. Na jego mocy powstała Unia Zachodnia. Stanowiło to początek zachodnioeuropejskich bloków polityczno-militarnych. W 1949 roku powstały dwie kolejne organizacje mające na uwadze bezpieczeństwo. W wyniku podpisania 4 kwietnia Traktatu Waszyngtońskiego powstała Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego. Z kolei po zawarciu Traktatu Londyńskiego 5 maja utworzono Radę Europy.

Liczne dyskusje rozpoczęte przez nowo powstałe międzynarodowe zrzeszenia, dotyczące kwestii bezpieczeństwa państw europejskich, stanowiły impuls do wykonania poważnego kroku przez Europę. W 1950 roku ówczesny premier Francji – Rene Pleven przedstawił swój plan, który zmierzał do utworzenia Europejskiej Wspólnoty Obronnej⁹ działającej na rzecz głównie państw zachodniej Europy. Pleven aranżował utworzenie wspólnej Armii Europejskiej podlegającej jednemu dowództwu. 27 maja 1952 roku zostały złożone podpisy przedstawicieli Belgii, Francji, Holandii, Luksemburga, NRF i Włoch zatwierdzające Traktat o Europejskiej Wspólnocie Obronnej. Okazało się jednak, że Europa Zachodnia nie jest jeszcze gotowa na tak zaawansowaną integrację. Ratyfikacja Traktatu powołującego EWO do życia nie doszła do skutku głównie przez państwo inicjujące jej powstanie – Francję.

23 października 1954 roku podpisano Układy Paryskie, które stanowiły nowelizację Traktatów Brukselskich. Na ich mocy Unia Zachodnia otrzymała nazwę Unii Za-

⁷ Pakt Brianda-Kellogga – Zob. E. Dynia, *Integracja Europejska*, LexisNexis, Warszawa 2004, s. 16.

⁸ Zob. A. Demkowicz, *Integracja Europy Zachodniej w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony, od EWO do WEPBiO*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 16.

⁹ Zob. A. Demkowicz, *Integracja Europy Zachodniej w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony, od EWO do WEPBiO*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 61.

chodnioeuropejskiej i została powiększona o dwa nowe państwa: Niemcy i Włochy. Po zakończeniu procesu ratyfikacji 5 maja 1955 roku Układy weszły w życie. W tym też roku państwa „bloku wschodniego” utworzyły tzw. „Sojusz w imię pokoju”¹⁰ - Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej, jako odpowiedź na wejście RFN do struktur NATO. Układ Warszawski był sojuszem polityczno-wojskowym, który miał stanowić wschodnią przeciwwagę dla państw należących do Paktu Północnoatlantyckiego. Jego rola sprowadzała się do ujednoczenia bloku komunistycznego i umocnienia sowieckiej kontroli.

Stało się jasne, że aby zapewnić dobro Europie należało nawiązać współpracę pomiędzy członkami NATO i Układu Warszawskiego. Dlatego zaproponowano zwołanie ogólnoeuropejskiej konferencji na temat bezpieczeństwa i pokoju. Jednym z inicjatorów tego zgromadzenia był Adam Rapacki - ówczesny minister spraw zagranicznych PRL. Pierwsze spotkanie przygotowawcze odbyło się w 1972 roku. Państwa uczestniczące w konferencji rozważały możliwości obniżenia ryzyka narodzenia nowego konfliktu zbrojnego w Europie oraz poruszały kwestie dotyczące praw człowieka. Ostatni etap rokowań zakończył się w 1975 roku w Helsinkach, gdzie przywódcy 37 państw podpisali Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE). Tak zwana Wielka Karta Pokoju stanowiła wyraz woli współdziałania państw w podzielonej na dwa ideologiczne bloki Europie¹¹. Kolejnym ważnym wydarzeniem dla państw KBWE była konferencja na szczycie 21 listopada 1990 roku, na której została podpisana Paryska Karta Nowej Europy. To wydarzenie symbolizuje oficjalne zamknięcie okresu konfrontacji i podziałów na kontynencie europejskim. Kolejne lata miała stanowić okres stabilnego wzrostu i pokoju w Europie¹². Karta Paryska powołała nowe instytucje KBWE, takie jak: Radę i Komitet Wysokich Przedstawicieli, Sekretariat, Centrum Zapobiegania Konfliktom oraz Biuro ds. Wolnych Wyborów. Te decyzje wyznaczyły ścieżki do przekształcenia KBWE w Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Dokonano tego w 1995 roku. Było to równoznaczne z rozbudową i usprawnieniem mechanizmów kształtujących bezpieczeństwo „starego kontynentu”¹³.

Punktem zwrotnym w dziedzinie bezpieczeństwa europejskiego był upadek tzw. „muru berlińskiego” w 1989 roku. Rok po tym wydarzeniu nastąpiło podpisanie Traktatów CFE¹⁴, czyli zawarto porozumienia dotyczące konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie. Głównym celem była redukcja ofensywnego uzbrojenia konwencjonalnego posiadanego przez państwa NATO i byłego Układu Warszawskiego. Funkcjonowanie Traktatu przyniosło oczekiwane efekty, jednak w przyszłości zaistniała konieczność modernizacji porozumienia¹⁵.

Końcówka XX wieku przyniosła jeszcze wiele pozytywnych zmian w strukturze bezpieczeństwa europejskiego. Przełomem dla całej Europy było podpisanie 7 lutego 1992 roku Traktatu z Maastricht, dzięki któremu powołano Unię Europejską opartą na trzech filarach. Drugi z nich dotyczył Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa państw członkowskich.

¹⁰Zob. *Układ Warszawski – Sojusz w imię pokoju*, Wydawnictwo Agencji Prasowej, Moskwa 1984.

¹¹Zob. *Słownik Encyklopedyczny Edukacja Obywatelska*, Wydawnictwo Europa, 1999, s. 237.

¹²Zob. Pierwsza część Paryskiej Karty Nowej Europy – *Nowa Era Demokracji, Pokoju i Jedności*.

¹³Zob. P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa 2010, s. 308.

¹⁴Zob. *Treaty on Conventional Forces in Europe – CFE*.

¹⁵[http://www.msz.gov.pl/Traktat,o,Konwencjonalnych,Silach,Zbrojnych,w,Europie,\(Treaty,on,Conventional,Forces,in,Europe,-,CFE\),32800.html](http://www.msz.gov.pl/Traktat,o,Konwencjonalnych,Silach,Zbrojnych,w,Europie,(Treaty,on,Conventional,Forces,in,Europe,-,CFE),32800.html) , 24.03.2011 r.

Z kolei w czerwcu 1992 roku podpisano Deklarację Petersberską. Zakładała ona zdolność polityczną UZE do stosowania środków zapobiegawczych w celach humanitarnych, pokojowych oraz kryzysowych. Porozumienie przyczyniło się do włączenia UZE w struktury Unii Europejskiej. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych Europa odczuła potrzebę dalszego rozwoju w kwestiach bezpieczeństwa i obrony. Wyraziło się to w 1998 roku w miejscowości Saint-Malo. Brytyjsko-francuska deklaracja zaproponowała utworzenie niezależnych europejskich sił zbrojnych mających na celu działania w sytuacjach kryzysów międzynarodowych. W związku z tym w czerwcu 1999 r. odbyło się posiedzenie Rady Europejskiej w Kolonii. Skutkowało to utworzeniem Europejskich Sił Szybkiego Reagowania¹⁶ oraz powołaniem Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (*European Security and Defence Policy* – ESDP). Uzyskano oparcie zarówno na środkach cywilnych, jak i wojskowych dla zdolności operacyjnej do prowadzenia misji utrzymania pokoju, zapobiegania konfliktom oraz wzmacniania międzynarodowego bezpieczeństwa również poza granicami Wspólnot Europejskich¹⁷. Pociągnęło to za sobą wykształcenie stałych struktur UE w ramach drugiego filaru, takich jak: Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, Komitet Wojskowy, Sztab Wojskowy Unii Europejskiej¹⁸. Wszystko to złożyło się na wydarzenie z 2003 roku, kiedy to 12 grudnia Rada Europejska przyjęła Europejską Strategię Bezpieczeństwa. Wprowadzono ją, by Europa mogła stawić czoła wszelkim zagrożeniom tradycyjnym oraz nowym.

Okazuje się, że tak wielopłaszczyznowy system bezpieczeństwa europejskiego został uwarunkowany przez zawiłą historię świata. Podwaliną do rozważań nad kwestiami utrzymania pokoju były wszelkie konflikty i wojny na świecie oraz próby zmierzające do ich zapobiegnięcia. W dzisiejszym świecie narody dążą do integracji i współpracy. Jest to podstawa do utrzymania bezpieczeństwa, nie tylko europejskiego. Jednakże najświeższe informacje ze świata potwierdzają, że droga do osiągnięcia naprawdę satysfakcjonującego poziomu bezpieczeństwa jest nadal daleka.

2. UWARUNKOWANIA I ZAŁOŻENIA EUROPEJSKIEGO SYSTEMU BEZPIECZEŃSTWA I OBRONY

Współczesna treść pojęcia bezpieczeństwa i obrony europejskiej obejmuje wiele aspektów, zarówno politycznych i militarnych, jak i kwestii gospodarczych, ekologicznych, społecznych i etnicznych. W każdej z tych dziedzin europejski system bezpieczeństwa i obrony jest zgodny z prawem międzynarodowym, a przede wszystkim z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Doskonałym gruntem dla całej skomplikowanej struktury bezpieczeństwa europejskiego jest demokracja państw kontynentu, gospodarka wolnorynkowa, przestrzeganie praw człowieka oraz pluralizm polityczny. Dzięki tym czynnikom Europa zapewnia

¹⁶ RRF (*Rapid Reaction Force*) - Europejskie Siły Szybkiego Reagowania powołane na szczycie w Nicei w 2000 roku w sile 50-60 tys. żołnierzy.

¹⁷ [http://www.msz.gov.pl/Europejska,Polityka,Bezpieczenstwa,i,Obrony,\(ESDP\),29337.html](http://www.msz.gov.pl/Europejska,Polityka,Bezpieczenstwa,i,Obrony,(ESDP),29337.html) - *Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (ESDP)*, 22.03.2011 r.

¹⁸ *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, Decyzja Rady z dnia 22 stycznia 2001 r. ustanawiająca: Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, Komitet Wojskowy Unii Europejskiej, Sztab Wojskowy Unii Europejskiej.*

sobie dalszy rozwój i współpracę międzynarodową, co pośrednio składa się na efektywność europejskiego systemu bezpieczeństwa¹⁹.

Na uwarunkowania europejskiej polityki bezpieczeństwa i obrony składa się wiele czynników. Pierwszym, o charakterze podsystemowym, jest specyfika struktury interesów w zakresie bezpieczeństwa poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej. Do kolejnego można zaliczyć składnik środowiskowy, czyli relacje całej Unii Europejskiej z mocarstwem takim, jak Stany Zjednoczone oraz z innymi organizacjami międzynarodowymi. Trzecim z kolei elementem, tym razem systemowym, są sformułowania traktatowe, które odnoszą się do norm prawno-instytucjonalnych, funkcjonalnych oraz politycznych²⁰.

Za podstawowy filar o (charakterze systemowym) trwałego bezpieczeństwa w Europie można uznać Pakt Północnoatlantycki, który jest skierowany również poza europejskie granice. Jego główne założenia ujęte są w kluczowym artykule piątym, który zakłada, że każdy atak na którekolwiek z państw członkowskich NATO powinien być interpretowany przez pozostałe państwa członkowskie jako atak na nie same. W wyniku tego zgadzają się one na udzielenie pomocy stronie napadniętej, wliczając w to możliwość użycia siły zbrojnej. Celem tego jest przywrócenie i utrzymanie bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego²¹.

Do drugiego filaru systemowego odpowiedzialnego za bezpieczeństwo europejskie możemy zaliczyć Akt Końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie podpisany w Helsinkach 1 sierpnia 1975 roku. Określa on między innymi zagadnienia związane z bezpieczeństwem w Europie, współpracą w dziedzinie gospodarczej, technicznej, ochrony środowiska oraz aspektami humanitarnymi i dziedzinami pokrewnymi.

Trzecim komponentem bezpieczeństwa europejskiego jest organizacja powołana na mocy Traktatu z Maastricht – Unia Europejska. Traktat ustanowił nową organizację międzynarodową, która została oparta na trzech filarach. Drugim z nich jest Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa. Rozwój Unii Europejskiej w dziedzinie obronnej wyrażono poprzez „Deklarację w sprawie obrony europejskiej” przyjętej w Saint-Malo w 1998 roku. Prowadziło to do uzyskania „autonomicznej zdolności do działania w sytuacjach kryzysów międzynarodowych, w tym możliwości dysponowania siłą zbrojną i dopuszczalnością jej użycia”²². Zaczęto budowanie Wspólnej Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (*Common European Security and Defence Policy – CESDP*).

Kolejnym dokumentem powiązany z Unią Europejską i jej zdolnościami obronnymi jest Europejska Strategia Bezpieczeństwa przyjęta w grudniu 2003 roku przez Radę Europejską. Za jej najważniejsze cele uznaje się: wniesienie wkładu w stabilizację i dobre rządzenie w najbliższym sąsiedztwie Unii, tworzenie porządku międzynarodowego opartego na efektywnym multilateralizmie oraz przeciwdziałanie zagrożeni-

¹⁹ Zob. P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa 2010, s. 307.

²⁰ Zob. I. Słomczyńska, *Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony*, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 19.

²¹ *Traktat Północnoatlantycki*, Waszyngton, 4 kwietnia 1949 r. art. 5.

²² Zob. R. Kuźniar, *Bezpieczeństwo europejskie – po pierwsze nie przeszkadzać*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny”, nr 50(33), 2006, s. 8.

niom - zarówno nowym, jak i tradycyjnym. W założeniach Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa wyróżnia się również szanse i zagrożenia dla UE możliwe w przyszłości²³.

3. ELEMENTY EUROPEJSKIEGO MECHANIZMU BEZPIECZEŃSTWA

Na cały mechanizm bezpieczeństwa europejskiego składa się cały szereg czynników. Wyróżnia się mechanizmy: euroatlantycki, zachodnioeuropejski, wspólnoty niepodległych państw, współpracy subregionalnej oraz paneuropejski. Organizacje mające największy i najważniejszy wpływ na funkcjonowanie europejskiego systemu zapewniającego bezpieczeństwo europejskie to: Unia Europejska, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz Rada Europy. Należy pamiętać również o organizacjach subregionalnych mających wprawdzie mniejszy zasięg, ale także stanowiących istotny element kształtowania bezpieczeństwa europejskiego.

3.1. Rada Europy

Najstarszą organizacją jest Rada Europy (Council of Europe). Powołana została przez Traktat Londyński 5 maja 1949 roku. Do jej członków należą wszystkie państwa Europy oprócz Grenlandii oraz Białorusi, która nie spełniła wymaganych demokratycznych norm konstytucyjnych. Dodatkowo w skład Rady Europy należy zaliczyć państwa występujące w roli obserwatorów w Zgromadzeniu Parlamentarnym i Komitecie Ministrów.

Strukturę tej organizacji tworzą: Komitet Ministrów, Zgromadzenie Parlamentarne, Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Europy, Sekretarz, Komisarz Praw Człowieka.

Rada Europy jest pierwszą europejską organizacją działającą na rzecz integracji i współpracy starego kontynentu. Jej głównym celem jest ochrona demokracji i praworządności oraz zacieśnienie współpracy pomiędzy państwami, przede wszystkim europejskimi.

3.2. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (*The Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE*) jest kolejnym istotnym elementem w architekturze bezpieczeństwa europejskiego²⁴. Funkcjonuje ona od 1 stycznia 1995 roku, po konferencjach w Budapeszcie w 1994 roku. Powstała w wyniku instytucjonalizacji Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. W skład tej organizacji wchodzi 56 państw. Najważniejszą rolę odgrywają państwa Europy Zachodniej.

W strukturze OBWE wyróżniamy organa o charakterze politycznym i administracyjnym. Do pierwszych zaliczamy: Spotkania Szefów Państw i Rządów, Konferencje Przeglądowe, Radę Ministerialną, Wysoką Radę, Stałą Radę oraz Urzędującego Przewodniczącego. Do drugiej grupy o charakterze administracyjnym klasyfikujemy: Sekretariat i Sekretarza Generalnego oraz Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka. Ponadto wyróżniamy inne równie ważne organy: Wysoki Komisarz OBWE do spraw Mniejszości Narodowych, Przedstawiciel ds. Wolności Mediów, Zgromadze-

²³ <http://www.msz.gov.pl/Europejska,Strategia,Bezpieczenstwa,29342.html> , 01.04.2011r.

²⁴ Zob. P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa 2010, s. 306.

nie Parlamentarne, Trybunał OBWE ds. Koncyliacji i Arbitrażu, Forum do spraw Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa. Ostatni z nich zaliczany jest do organów autonomicznych i niepodporządkowanych Stałej Radzie. Zajmuje się sprawami kontroli zbrojeń oraz zapobiegania konfliktom, a w jego skład wchodzi przedstawiciele wszystkich państw członkowskich OBWE. Jest to organ skupiający uwagę na aspektach wojсковых bezpieczeństwa oraz środkach budowy zaufania i bezpieczeństwa²⁵.

Z założenia OBWE powinno odgrywać podstawową rolę w budowaniu bezpiecznej, stabilnej, niepodzielnej i wolnej wspólnoty²⁶. Jako jej główny cel można wyróżnić dbałość o bezpieczeństwo Europy oraz pokojowe rozstrzygnięcie wszelkich sporów. Wielu krytyków twierdzi, że OBWE nie rozwiązało żadnego konfliktu ostatecznie, jednakże na pewno przyczyniło się do poprawy stanu bezpieczeństwa. Taka słabość niestety charakteryzuje również inne organizacje.

3.3. Unia Europejska

Kolejną organizacją międzynarodową jest Unia Europejska (The European Union - EU), mająca istotny wpływ na kierunki rozwoju państw członkowskich UE i ich doktryn bezpieczeństwa. Jej początki sięgają połowy XX wieku. Sama stanowi kontynuację Wspólnot Europejskich obecnych po II Wojnie Światowej. Za datę jej powstania uważa się podpisanie 7 lutego 1992 roku Traktatu Maastricht, który po ratyfikacji wszedł w życie 1 listopada 1993 roku i wprowadził określenie – Unia Europejska. Obecnie UE liczy 27 państw członkowskich. Do państw odgrywających najważniejszą rolę zaliczamy przede wszystkim Francję, Niemcy i Włochy oraz państwa Beneluksu.

Unia Europejska jest oparta o złożoną strukturę. Ważną rolę odgrywa Parlament Europejski, który jako jedyny organ UE posiada demokratyczną legitymację. Innymi organami są: Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Europejski Trybunał Obrachunkowy i Europejski Bank Centralny. Ponadto wyróżniamy wiele innych agencji pełniących mniej ogólne funkcje i zajmujących się konkretnymi sprawami państw członkowskich. W skład Unii Europejskiej wliczamy również Eurokorpus (Eurocorps), będący wspólną wielonarodową jednostką szybkiego reagowania. W założeniu jest to podstawowy instrument do zapewnienia bezpieczeństwa w Europie. Ważną agencją jest Europejski Urząd Policynny – Europol – odpowiedzialny szczególnie za zapobieganie i zwalczanie międzynarodowej przestępczości. Bezpieczeństwem europejskim w ramach UE zajmują się również agencje ds. wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony. Obecnie w ich skład wchodzi: Centrum Satelitarne Unii Europejskiej (EUSC), Europejska Agencja Obrony (EDA), Instytut Unii Europejskiej Studiów nad Bezpieczeństwem (ISS)²⁷. Oczywiście oprócz tego Unia Europejska tworzy różnorodne programy dotyczące kwestii bezpieczeństwa w Europie, np. program Falcone – mający na celu zwalczanie przestępczości zorganizowanej.

„*In varietate Concordia*” – „*Jedność w różnorodności*” – tak głosi motto Unii. Można więc wnioskować, że motywem przewodnim UE jest szukanie możliwości inte-

²⁵Zob. H. Binkowski (red. nauk.), *OBWE w procesie umacniania bezpieczeństwa europejskiego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2003, s. 23-24.

²⁶Zob. T. Łoś-Nowak (red. nauk.), *Organizacje w stosunkach międzynarodowych*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999, s. 97.

²⁷http://europa.eu/agencies/security_agencies/index_pl.htm, 04.04.2011 r.

gracji i pojednania wśród zróżnicowanego społeczeństwa państwa europejskich. Wszystko to składa się na założony przez tą organizację cel – tworzenie wspólnej polityki obronnej i zagranicznej oraz integracji gospodarczej i finansowej. Jednakże, aby osiągnąć skuteczność tworzonego systemu państwa członkowskie muszą podjąć niezbędne środki do spełnienia przepisów i umów wprowadzanych przez Unię Europejską²⁸.

3.4. Inne elementy europejskiego systemu bezpieczeństwa

Dodatkowo struktury bezpieczeństwa europejskiego integrują wiele innych organizacji i porozumień regionalnych i subregionalnych. Do najważniejszego zaliczamy NATO, które ma zasięg szerszy niż tylko Stary Kontynent. Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego stanowi fundament bezpieczeństwa europejskiego. Ponadto wyróżniamy: Radę Współpracy Paktu Północnoatlantyckiego (*North Atlantic Cooperation Council* - NACC), Radę Partnerstwa Północnoatlantyckiego (*Euro-Atlantic Partnership Council* - EAPC), Wspólnotę Niepodległych Państw (WNP), Radę Nordycką i Nordycką Radę Ministrów oraz Radę Państw Morza Bałtyckiego.

Pierwsza z nich – Rada Współpracy Paktu Północnoatlantyckiego została założona w grudniu 1991 roku. Zajmuje się głównie konsultacjami pomiędzy NATO a państwami byłego Układu Warszawskiego w sprawach politycznych, bezpieczeństwa i obrony oraz humanitarnych. Radę Partnerstwa Północnoatlantyckiego ustanowiono w 1997 roku. Jest to wielonarodowe forum dotyczące zarządzania kryzysowego, kontroli zbrojeń, proliferacji broni masowego rażenia oraz walki z terroryzmem²⁹.

Wychodząc poza ramy NATO w bezpieczeństwie europejskim wyróżniamy Wspólnotę Niepodległych Państw. Ta międzynarodowa organizacja została założona 8 grudnia 1991 roku przez trzy państwa dawnego Związku Radzieckiego: Rosję, Ukrainę i Białoruś. Za główne cele WNP kategoryzuje się współpracę w dziedzinie wojskowości, pokojowe regulowanie konfliktów oraz wspólna polityka zagraniczna i gospodarcza.

Ważnym elementem jest Rada Nordycka i Nordycka Rada Ministrów, utworzona w 1952 roku. Ta organizacja subregionalna stawia sobie za zadanie współpracę w ramach Unii Europejskiej oraz działalność w zakresie polityki zagranicznej i kwestiach bezpieczeństwa.

Organizacją subregionalną jest Rada Państw Morza Bałtyckiego powstała z inicjatywy Niemiec i Danii w 1992 roku na konferencji w Kopenhadze. Celem działalności Rady Państw Morza Bałtyckiego jest wzmocnienie bezpieczeństwa i stabilności w regionie poprzez współpracę państw członkowskich, m.in. w obszarach: ochrony środowiska, rybołówstwa, turystyki, ochrony zasobów Bałtyku, kultury oraz edukacji.

ZAKOŃCZENIE

Kształtowanie się bezpieczeństwa europejskiego rozpoczęło się od koncepcji teoretycznych. Przechodząc przez liczne próby osiągnięto urzeczywistnienie celu

²⁸Zob. T. Kęsoń, *Przepisy Bezpieczeństwa i Ochrony Informacji Niejawnych Rady Unii Europejskie*, Warszawa 2008, s.4.

²⁹<http://www.wojsko-polskie.pl/articles/view/1218/147/rada-partnerstwa-euroatlantyckiego-euro-atlantic-partnership-council-eapc.html>, 10.04.2011 r.

w postaci podstaw do sprawnego funkcjonowania złożonej architektury mechanizmu bezpieczeństwa europejskiego. Proces instytucjonalizacji bezpieczeństwa nie dotyczy jedynie kwestii militarnych i obronnych. Należy również wziąć pod uwagę aspekty ekonomiczne, polityczne, społeczne i ekologiczne oraz możliwe wyzwania i zagrożenia. Stanowi to zagadnienie o charakterze kompleksowym. Wszystkie elementy muszą zostać uwzględnione do właściwego funkcjonowania całego systemu bezpieczeństwa. Nie można jednak stwierdzić, że proces budowy bezpieczeństwa europejskiego został zakończony. Można jedynie mówić o przekroczeniu pewnego etapu i wejściu w nową fazę ciągłego tworzenia i doskonalenia bezpieczeństwa europejskiego.

BIBLIOGRAFIA:

1. H. Binkowski (red. nauk.), *OBWE w procesie umacniania bezpieczeństwa europejskiego*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2003.
 2. I. Budge, Newton K. *Polityka nowej Europy. Od Atlantyku do Uralu*, Książka i Wiedza, Warszawa 2001.
 3. A. Demkowicz, *Integracja Europy Zachodniej w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony, od EWO do WEPBiO*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
 4. E. Dynia, *Integracja europejska*, LexisNexis Warszawa 2004.
 5. J. Grys, *Bezpieczeństwo Polski w zmieniającej się Europie, Unia Zachodnioeuropejska*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa-Toruń 1997.
 6. E. Halizak, *Polityka zagraniczna i wewnętrzna państwa w procesie integracji europejskiej*, Wyd. Branta, Bydgoszcz-Warszawa 2004.
 7. W. Horyń, *Współczesne zagrożenia międzynarodowego bezpieczeństwa. Udział Wojska Polskiego w misjach poza granicami kraju*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2008.
 8. T. Kęsoń, *Przepisy Bezpieczeństwa i Ochrony Informacji Niejawnych Rady Unii Europejskiej*, Warszawa 2008.
 9. R. Kuźniar i Z. Lachowski (red. nauk.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian. Zagrożenia, koncepcje, instytucje*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa 2003
 10. T. Łoś-Nowak, *Organizacje w stosunkach międzynarodowych, Istota-mechanizmy działania-zasięg, Wydanie III*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 1999.
 11. J. Maciszewski, *Historia powszechna, wiek oświecenia*, Warszawa 1985.
 12. S. Parzymiesa (red. nauk.) *Europejskie struktury współpracy – Informator*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2000.
 13. I. Słomczyńska, *Europejska polityka bezpieczeństwa i obrony. Uwarunkowania – Struktury – Funkcjonowanie*, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007.
 14. P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne, Zarys wykładów*, Książka i Wiedza, Warszawa 2010.
 15. *Układ Warszawski – Sojusz w imię pokoju*, Wydawnictwo Agencji Prasowej, Moskwa 1984.
- Polski Przegląd Dyplomatyczny* , nr 50(33), 2006, s.8

Strony internetowe:

www.msz.gov.pl

www.senat.gov.pl

www.eurocorps.org

www.eup.wse.krakow.pl

www.europa.eu

www.wojsko-polskie.pl

www.dziedzictwo.polska.pl

Artykuł recenzował płk dr hab. Zdzisław Polcikiewicz